

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»  
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының  
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
XX Международной научной конференции  
студентов и молодых ученых  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS  
of the XX International Scientific Conference  
for students and young scholars  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025  
Астана**

УДК 001(06)  
ББК 72я631  
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың  
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная  
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE  
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for  
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:  
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас  
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті  
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young  
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник  
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по  
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)  
ББК 72я431  
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия  
ұлттық университеті, 2025

|            |                             |  |      |
|------------|-----------------------------|--|------|
| 808.<br>24 | Пулатов Шерзод<br>Аббозович | Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы        | 3603 |
| 809.<br>25 | Сатвалдиев А.Г.             | Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері | 3608 |
| 810.<br>26 | Токенов А.С.                | Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры                                      | 3613 |
| 811.<br>27 | Узарова Л.М.                | Особенности коммуникации в сфере этномедиации  | 3617 |
| 812.<br>28 | Урстенова Д.Д.              | 30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии  | 3622 |
| 813.<br>29 | Хмелевский В.А.             | Межкультурное многообразие и общая историческая память<br>В республике Казахстан   | 3627 |
| 814.<br>30 | Чжан Цзинкай                | «Цветные революции» в эпоху интернета<br>(особенности противостояния в странах СНГ)  | 3630 |

**6 – СЕКЦИЯ**  
**ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**  
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ**

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ  
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО  
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

|      |                              |  |      |
|------|------------------------------|--|------|
| 815. | Абдулла А. К.                | Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар  | 3610 |
| 816. | Алаудин Н. Ә.                | Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер  | 3614 |
| 817. | Амантай Н.,<br>Қапсихқызы Д. | «Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары  | 3618 |
| 818. | Ахметбекова Т. У.            | Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм   | 3622 |
| 819. | Байдуллаева Ж.К.             | Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры   | 3626 |
| 820. | Ғалымжанова З. Т.            | Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы  | 3629 |
| 821. | Дәуренбек А. Ж.              | Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық                        | 3632 |
| 822. | Ергеш А. М.                  | Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні   | 3638 |
| 823. | Еркін А.                     | «Телқоңыр» және ұлттық болмыс  | 3641 |
| 824. | Жакупова С.С.                | XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы:<br>Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі                | 3644 |
| 825. | Жақсыбаева Н. Ж.             | Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі   | 3645 |
| 826. | Төребаева А.О.               | Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі  | 3650 |
| 827. | Тұрсын Қ. А.                 | Бейсембай Кенжебаев – аудармашы  | 3656 |
| 828. | Сұлтанбек Ә.                 | Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер   | 3659 |
| 829. | Қажетерова Ш. С.             | Еркін өлеңдердегі көлеңке образы   | 3664 |
| 830. | Қуанышбаева Н.А.             | Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы | 3669 |
| 831. | Құлшар Б. М.                 | Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі  | 3673 |
| 832. | Махмутова А. Қ.              | Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият                                | 3676 |
| 833. | Молдахан Е. М.               | Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері  | 3679 |
| 834. | Томабаева А. Ғ.              | Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі   | 3683 |
| 835. | Түсіпбек М. К.               | Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм   | 3688 |

|      |                   |  |      |
|------|-------------------|--|------|
|      |                   | принциптері туралы   |      |
| 836. | Сайфуллаева Б. Б. | Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы                             | 3692 |
| 837. | Шагирова Д. Р.    | Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде | 3696 |

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ  
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

|      |                 |   |      |
|------|-----------------|---|------|
| 838. | Абденкул Д.С.   | Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат  | 3700 |
| 839. | Абдрахман А.Е.  | «Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар   | 3704 |
| 840. | Амирова А.Б.    | Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы                  | 3708 |
| 841. | Анарбекова А.Б. | Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы   | 3715 |
| 842. | Бөгетбаева А.Т. | Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері  | 3719 |
| 843. | Дәулетші Д.Р.   | Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша) | 3723 |
| 844. | Ермекқызы А.    | Интернет лексиканың қолданысы   | 3726 |
| 845. | Жаныбекқызы Б.  | Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)                              | 3730 |
| 846. | Жарылхасын Б.Қ. | Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні   | 3733 |
| 847. | Қуандықова И.Р. | Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы   | 3736 |
| 848. | Қайыркен А.О.   | Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт   | 3743 |
| 849. | Қанатқызы А.    | Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі  | 3747 |
| 850. | Қуаныш Ә.       | Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language              | 3751 |
| 851. | Қыдырбай Н.А.   | Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері                        | 3755 |
| 852. | Мадиярова Д.М.  | Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері  | 3759 |
| 853. | Меліс А.Б.      | «Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері  | 3762 |
| 854. | Муратбаева Ж.К. | Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: “Таптым-ау сені”)                           | 3766 |

|      |                              |  |      |
|------|------------------------------|--|------|
| 855. | Муратова М.                  | І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары                                  | 3769 |
| 856. | Мұхтарова Ф.С.               | Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер                               | 3772 |
| 857. | Нугман А.А.                  | Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі   | 3775 |
| 858. | Онгарбаева А.О.              | Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері                           | 3777 |
| 859. | Оразалина А.А.               | К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі  | 3781 |
| 860. | Оралбай А.О.                 | Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары                          | 3785 |
| 861. | Оспан М.Ж.                   | Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі   | 3790 |
| 862. | Өркенқызы А.                 | Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау  | 3794 |
| 863. | Рзалиева Р.Ж.                | Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары  | 3798 |
| 864. | Сәбитқызы Б.                 | Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора                                   | 3802 |
| 865. | Түйлебаева Қ.Б.              | Хаос және контекст   | 3805 |
| 866. | Тұранов Ы.Ә.                 | Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты                   | 3809 |
| 867. | Уәлібек А.А.<br>Беласар І.Қ. | Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі  | 3812 |
| 868. | Ұланова Е.Д.                 | Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі | 3816 |
| 869. | Халмурат Е.С.                | Mangurtism – future tragedy  | 3819 |
| 870. | Шиктыбаева А.                | Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру  | 3821 |

### **6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ**

|      |   |  |      |
|------|---|--|------|
| 871. | Абдикадырова А.М.,<br>Аманжол А.Е.,<br>Беккалиқызы А. | Слово <i>хайп</i> и его производные                                    | 3825 |
| 872. | Амангелді А.Ж.  | Слова-паразиты в речи современной молодежи                             | 3828 |
| 873. | Аманшаева И.С.,<br>Мәлікова А.Н.                      | Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ) | 3832 |
| 874. | Дудко В.Н.  | Языковые средства как механизм воздействия                             | 3836 |
| 875. | Елубаева К.К.   | Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения       | 3841 |
| 876. | Жарлықасым Ж.К.                                       | Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана   | 3844 |

|      |                |  |      |
|------|----------------|--|------|
| 877. | Жумабаева А.Б. | Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках                                 | 3850 |
| 878. | Кеңес Н.С.     | Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект  | 3853 |
| 879. | Қалихан А.А.   | Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)                         | 3856 |
| 880. | Мазуркина У.А. | Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов                | 3859 |
| 881. | Максимова Д.Г. | Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова) | 3862 |
| 882. | Серикова Д.М.  | Специфика обучения аудированию в 9 классе  | 3865 |

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ  
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ  
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

|      |                  |  |      |
|------|------------------|--|------|
| 883. | Абдрахманова Э.  | Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity   | 3869 |
| 884. | Ерболат Д.       | Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей» | 3870 |
| 885. | Ибраимова С.     | Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой   | 3874 |
| 886. | Кенжетай Б.      | Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой  | 3876 |
| 887. | Курмангалиева Г. | Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»                                      | 3879 |
| 888. | Мухамадиева К.   | Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»                       | 3881 |
| 889. | Надирхан В.      | Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева     | 3884 |
| 890. | Онгар А.         | Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова  | 3888 |
| 891. | Оразалина А.     | Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя         | 3891 |
| 892. | Өсербайұлы С.    | Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы   | 3893 |
| 893. | Сарсенбай М.     | Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты                                       | 3897 |
| 894. | Сералимова С.    | Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей                          | 3900 |
| 895. | Тахауикызы Ж.    | Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина                     | 3903 |
| 896. | Турабекова И.    | Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой                                      | 3907 |

|      |           |  |      |
|------|-----------|--|------|
| 897. | Цындра А. | Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница» | 3912 |
|------|-----------|--|------|

## 6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

### ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

|      |                                 |   |      |
|------|---------------------------------|---|------|
| 898. | Айтбаева А.М.                   | Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»   | 3918 |
| 899. | Акимбекова К.Ж.                 | Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда   | 3920 |
| 900. | Алпамыс Т.М.                    | Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges   | 3922 |
| 901. | Амангелдиева А.М.               | Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы  | 3926 |
| 902. | Әбдірахман А.Қ.                 | Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері  | 3928 |
| 903. | Бектлеуова А.С.                 | Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар   | 3931 |
| 904. | Бультенова Д.Т.                 | Culinary terms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English  | 3933 |
| 905. | Дулатова А.А.,<br>Кадырова Р.Р. | Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы   | 3937 |
| 906. | Елибаева А.Т.                   | Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»  | 3941 |
| 907. | Жексемби Д.Д.                   | Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері  | 3945 |
| 908. | Каткенова З.Д.                  | Childbirth celebration in Kazakh and English cultures   | 3950 |
| 909. | Қыдырбай Г.З.                   | Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану   | 3953 |
| 910. | Матыгулова А.Н.                 | Translation of documentary novels   | 3956 |
| 911. | Нығметулла К.Б.                 | Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде) | 3959 |
| 912. | Райнбекова А.К.                 | «Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі  | 3962 |
| 913. | Сейткенов К.Б.                  | Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері  | 3966 |
| 914. | Сүндетова А.Н.                  | «Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)   | 3972 |
| 915. | Утеулиева А.А.                  | Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation  | 3978 |

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ  
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

|      |                                 |  |      |
|------|---------------------------------|--|------|
| 916. | Айдарбекқызы М.<br>Ермекқызы А. | Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері  | 3983 |
| 917. | Асатова К.Т.                    | Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh  | 3986 |
| 918. | Аслялиева А.Ж.                  | Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"                                 | 3990 |
| 919. | Ахметбек Д.А.                   | Axiological characteristics of the biography of a virtual character  | 3996 |
| 920. | Байсұлтан А. Н.                 | Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі   | 3999 |
| 921. | Донбаева А. А.                  | Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка             | 4003 |
| 922. | Жунусова А. К.                  | Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы   | 4008 |
| 923. | Кенесбаев А. С.                 | The language game in modern internet communication   | 4013 |
| 924. | Кенжебай А.Т.                   | Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках  | 4015 |
| 925. | Сабилова Ж.Б.                   | Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века  | 4018 |
| 926. | Сериккалиева А. Ж.              | Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании | 4020 |
| 927. | Тлемисова Ж. М.                 | Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms  | 4023 |
| 928. | Турсынбетова А. Н.              | Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері   | 4027 |
| 929. | Ундимисова А.Ж.                 | Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты  | 4030 |
| 930. | Хасенов И.<br>Танабаев Т.       | A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages                          | 4031 |
| 931. | Шандер Д.                       | The English language acquisition: why are you still unable to speak it?  | 4034 |

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА  
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР  
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ  
И МЕТОДОЛОГИИ**

|      |                    |  |      |
|------|--------------------|--|------|
| 932. | Абдуллина А.Р.     | Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі                            | 4039 |
| 933. | Абдуразакова М. Д. | Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және | 4043 |

|      |                  |  |      |
|------|------------------|--|------|
|      |                  | қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)   |      |
| 934. | Асқар Н.         | Лю Цысиннің “Үш Ғалам” ( 三体 ) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері               | 4046 |
| 935. | Дюсупжанова Ж.М. | Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері                             | 4049 |
| 936. | Кабышева А.Д.    | Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері   | 4054 |
| 937. | Күшәнбек М.      | Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері   | 4060 |
| 938. | Қалекенова Ж.Қ.  | Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі  | 4065 |
| 939. | Майбас Ә.Т.      | Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі | 4068 |
| 940. | Мамедова Р.В.    | Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов   | 4071 |
| 941. | Маметова А.М.    | Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау   | 4076 |
| 942. | Мылтықбай Ж.А.   | Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы   | 4080 |
| 943. | Намазова Ж.Т.    | Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер  | 4085 |
| 944. | Нұрлан Е.        | Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы                        | 4088 |
| 945. | Нұртай А.        | «Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу                        | 4093 |
| 946. | Сейлова А.А.     | Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу                                    | 4097 |

**МАЗМҰНЫ  
СОДЕРЖАНИЕ  
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР  
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ  
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ  
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ  
БЕЗОПАСНОСТЬ**

**OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY**

|      |                |   |      |
|------|----------------|---|------|
| 947. | Асылбаева Ж.Е. | Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы | 4100 |
| 948. | Аудан Д.Т.     | Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының                            | 4103 |

## ТАЙЫР ЖОМАРТБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНІҢ КӨРКЕМДІК-ЖАНРЛЫҚ СИПАТЫ ЖӘНЕ АЛАШ КЕЗЕҢІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ІСІНЕ ЫҚПАЛЫ

**Қуанышбаева Назерке Алмасқызы**

[nazerke.kuanyshbaeva@mail.ru](mailto:nazerke.kuanyshbaeva@mail.ru)

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультетінің докторанты  
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.д., проф. Жұмағұл С.Б.

Қазақ балалар әдебиетінің тамыры тереңге бойлаған, халықтық дүниетаныммен, тәрбиелік мақсатпен тығыз астасып жатқан рухани сала. Бұл әдебиеттің қалыптасу жолында әр дәуірдің өзіндік орны бар десек, соның ішінде Алаш кезеңі — қазақ балалар әдебиетінің бағыт-бағдарын айқындап, идеялық, көркемдік тұрғыдан жаңа сапаға көтерілген маңызды кезеңнің бірі. Алаш зиялылары ұлт болашағын бала тәрбиесімен тікелей байланыстыра отырып, балаларға арналған өлеңдер мен шағын прозалық шығармалар жазу арқылы ұлттық ағартушылық бағытты нығайта түсті. Солардың қатарында Тайыр Жомартбаев — қазақ балалар әдебиетін қалыптастырушы көрнекті қаламгерлердің бірі. Бұл мақалада біз Алаш кезеңіндегі балалар әдебиетінің ерекшелігін, соның ішінде Тайыр Жомартбаев шығармашылығының көркемдік-жанрлық сипатын зерделеп, оның балаларға арналған өлеңдеріне талдау жүргіземіз.

Тайыр Жомартбаевтың өмірі мен шығармашылығы жайында құнды пікірлер білдірген әдебиеттанушылар аз емес. Атап айтқанда, Қ. Мұхамедханұлы, Б. Кенжебаев, Т. Кәкішев, С. Құлбарақов, М. Қараев, Б. Ақмұқанова, Ә. Дербісалин, А. Нұрқатов, Ә. Жиреншин, Е. Бердин, С. Талжанов, Ө. Есназаров, Р. Нұрғали сынды ғалымдар қаламгер мұрасын әр қырынан зерделеуге үлес қосқан. Тайыр Жомартбаев көзі тірісінде екі бірдей туындысын жарыққа шығарған. Оның 1912 жылы Семейдегі «Ярдам» баспаханасынан басылып шыққан «Балаларға жеміс» атты өлеңдер жинағы — қазақ балалар әдебиетінің алғашқы үлгілерінің бірі саналады. Сол жылы жарық көрген «Қыз көрелік» романы да автордың көркем прозадағы ізденістерін танытады.

Тайыр Жомартбаевтың "Жалқау бала" өлеңі балалар әдебиетінің мазмұндық және көркемдік ерекшеліктерін айқын көрсететін туынды. Өлеңде тәрбиелік идея басым, сонымен қатар балаларға түсінікті қарапайым тіл мен ырғақтық құрылым қолданылады. Өлең балалар әдебиетіне тән дидактикалық бағыттағы туындылардың қатарына жатады. Автор жалқаулықты сынап, еңбекқорлық пен білімге құштарлықты насихаттайды. Бұл – балаларға үлгі көрсетуді мақсат ететін жанрлық ерекшеліктердің бірі. М. Жұмабаев: «Балаға тәрбиені өзінің шамасында, жаратылысына қарай беруі керек» дейді [1, 154]. Т. Жомартбаев та осы үлгіні ұстанған. Өлеңнің бас кейіпкері – жалқау бала. Оның әрекеттері немесе әрекетсіздігі нақты суреттелген, бұл өлеңді портреттік сипаттағы поэзияның қатарына қосуға мүмкіндік береді. Балалардың мінезін қалыптастыруға ықпал ететін бұл тәсіл балалар әдебиетіне тән. Өлеңде балаларға түсінікті, жеңіл қабылданатын сөздер мен тіркестер қолданылған. Мысалы, "Жалқау бала жалтақтап", "Ұйқысынан тұрмайды" [2, 12] деген жолдар күнделікті өмірдің нақты бейнесін береді. Өлеңде дыбыстық үйлесім мен ырғақ сақталған, бұл оны жаттауға ыңғайлы етеді. Мысалы:

*Сабаққа мойын бұрмайды,*

*Кітаппен кеңес құрмайды*[2, 12].

Мұндағы қайталанатын құрылымдар балалардың өлеңді есте сақтауы мен оның идеясын түсінуіне көмектеседі. Сондай-ақ, автор жалқау баланың мінезін сынға алып, оны сатиралық тұрғыдан сипаттайды. Бұл әдіс арқылы балалардың жағымсыз қылықтарын түзетуге арналған астарлы ой беріледі. Жалқау баланың портреті нақты әрекеттер арқылы берілген: "Тұрса орнынан ырғалып", "Киінбей жылдам, жырғалып" [2, 13]. Бұл бейнелілік оқырманға жағымсыз мінезді көз

алдына елестетуге көмектеседі. Баланың жалқаулықтан арылмайынша, құрметке ие болмайтынын көрсету – негізгі идея. Сабаққа бару, кітап оқу секілді әрекеттер арқылы білімге құштарлық насихатталады.

«Жалқау бала» өлеңінің келесі бір шумағында тәрбиелік және дидактикалық мазмұн қамтылған. Сонымен қатар, сатиралық пен сыншыл бағытта көрініс табады. Шумақтың жалғасына назар аударсақ:

Жумайды және бет-қолын,  
Сөйлемейді сөз жөнін.  
Киімін тастар әр жерге,  
Кез келсе де қай орын [2, 14].

Өлеңнің басты мақсаты – балалардың күнделікті тұрмыс-тіршіліктегі тәртіпсіз әрекеттерін сипаттап, оларды сын арқылы түзеуге бағыттау. Бұл қасиет балалар әдебиетіне тән негізгі ерекшеліктердің бірі болып табылады. Мұнда тазалық пен сөйлеу әдеби сияқты маңызды тақырыптар қозғалады. Бұл арқылы балаларға тәртіп пен тазалықтың маңыздылығы жеткізіледі. Өлеңде жалқаулық пен тәртіпсіздік сыналады. Балалар өздеріне қатысты мінез-құлықты тануы үшін нақты сипаттамалар қолданылған. Бейнелілік пен нақты әрекеттер шумақтың поэтикалық қуатын арттырып тұр. Мысалы, "Киімін тастар әр жерге" сияқты жолдар бейнелілікті күшейтеді, балалардың қиялына нақты көрініс қалыптастырады. Өлеңнің лексикасы балаларға түсінікті, жеңіл. Бұл балалардың өлеңді тез қабылдауына және есте сақтауына ықпал етеді. Жалқау баланың әрекеттері мен қасиеттері мінездік портрет арқылы суреттеледі. Бұл портрет балаларға қандай қасиеттерден аулақ болу керектігін айқын түсіндіреді. Өлеңнің келесі шумақтардағы жалғасы осы ізбен жалғасады. Жалқау баланың әрекеттерін тізбектеп жеткізеді. «Күні бойы алысып, шаналарға жабысып» деген тармақта мұнда бала үнемі қозғалыста, бірақ бұл әрекет бос және мақсатсыз екендігін баяндайды. Бұл динамика еңбек пен білімге бағытталған пайдалы іс-әрекетпен салыстырмалы түрде беріледі. Көркемдік ерекшелігі тұрасында шумақта баланың тәртібі мен іс-әрекеті нақты бейнеленген. Мысалы, «Құм шашады, тас атып» деген жолдар оны тек жалқау емес, бұзақы қылыққа бейім етіп көрсетеді. Бұл әрекеттер жалпы қоғамға жат қылықтарды сынға алу мақсатында жазылған. Тайыр Жомартбаевтың өлеңіндегі түйін шумақтар – өлеңнің тәрбиелік және дидактикалық мазмұнының шарықтау шегі. Өлеңнің басынан бері сипатталған жалқау баланың жағымсыз әрекеттері соңында ғибраттық оймен қорытындалып, балаларға сабақ алып, ата-ана үмітін ақтаудың маңыздылығын насихаттайды. Бұл ерекшелік Ахмет Байтұрсынұлының мысал өлеңдеріне тән ғибраттық үлгіні еске түсіреді. Түйін шумақтардағы негізгі идея – баланы жағымсыз қасиеттерден арылтып, еңбекқорлыққа және білімге құштарлыққа бағыттау болды:

*Сақтан, газиз балалар,  
Сондай бала болудан [2, 15].*

Мұнда балаларға «жаман бала» атанудың жағымсыз салдары ескертіліп, сабаққа ынталы болу қажеттігі насихатталады. Өлеңнің түйінді тағы бір тармағында:

*Сабақ, білсең қуанып,  
Риза болар ата-ана [2, 15].*

Алаш зиялыларының тәрбиелік жүйесінде ата-ананы құрметтеу, олардың үмітін ақтау – басты құндылықтардың бірі. Бұл ұлттық сананы қалыптастырудағы әдебиеттің қызметін көрсетеді.

Жоғарыда айтқанымыздай, Ахмет Байтұрсынұлының мысал өлеңдеріндегі ғибраттық түйін беру тәсілі бұл өлеңде де айқын көрініс тапқан. Мысал өлеңдері сияқты Тайыр Жомартбаевтың шығармасында да баланың жағымсыз әрекеттері нақты мысалдар арқылы сыналып, соңында тәрбиелік үлгі ұсынылады:

*Бала күннен мақтау ал,  
Айтар сөзім сол ғана!*[2, 15].

Мұнда автор оқырманға оң мінез-құлықтың қандай марапат әкелетінін түсіндіреді, бұл мысал жанрына тән дидактикалық тәсіл. Ахмет Байтұрсынұлының мысалдарында жиі кездесетін түйін «Кісі мен аю» немесе «Өзен мен Қарасу» [3, 135] сияқты мысалдарындағы үлгі беру әдісі Тайыр Жомартбаев өлеңінің финалдық жолдарымен үндеседі. З. Қабдолов «Яғни, балаларға арналған көркем әдебиеттегі идея – жазушының сол өзі суреттеп отырған өмір құбылысы туралы айтқысы келген ойы, сол өмір құбылысына берген бағасы» дейді [4, 46].

Тайыр Жомартбаев өлеңінде тәртіп, тазалық және ұқыптылық секілді қасиеттерді дәріптеу арқылы ұлттық білім беру ісін қолдаған. Алаш зиялыларының идеясы бойынша тәрбие мен білім берудің басты мақсаты – саналы, тәртіпті, ұлттық құндылықтарға негізделген ұрпақ тәрбиелеу. Тайыр Жомартбаевтың бұл өлеңі тек балалар поэзиясы ғана емес, сонымен қатар оқу-тәрбие құралдарының қызметін атқарды. Алаш кезеңіндегі білім беру ісінде балалар әдебиеті тәрбие құралы ретінде кеңінен қолданылғаны белгілі. Өлеңнің мазмұны балаларға мінез-құлықтық және эстетикалық тәрбие беруді көздейді. Бұл Алаш зиялыларының білім беру ісіндегі негізгі ұстанымдарымен үндес. «Балалар әдебиетіне араласатын автор әр алуан жастағы оқушылардың барлық өзгешеліктерін ескеруге тиіс. Бұлай епеген күнде оның кітабы балаға да, үлкенге де керексіз, иесі жоқ кітап болып шығады» [5, 67]. Тайыр Жомартбаев та балалардың танымына, жас ерекшелігіне сәйкес шығармаларды жарыққа шығарды.

Қазақ балалар әдебиетін қалыптастырушылардың бірі Тайыр Жомартбаевтың тағы бір өлеңі «Ата мен бала» деп аталады. Бұл өлең қазақ балалар әдебиетінің дидактикалық және тәрбиелік дәстүрлерін тереңдете түсетін шығармалардың бірі. Өлеңде бала мен атаның диалогы арқылы білімнің маңыздылығы мен ұрпаққа деген үміт идеясы көркемдік тұрғыдан бейнеленеді. Баланың сөзі арқылы оқуға деген ұмтылысты бейнелесе, атаның насихат сөздері білім мен тәртіпке шақырады.

Өлең екі кейіпкердің – бала мен атаның диалогы арқылы өрбиді. Бұл форма қазақ әдебиетіндегі жыраулық дәстүрден бастау алып, кейінгі кезеңде ағартушылық поэзияда кеңінен қолданыс тапты.

Бала сөзі:

Ғазиз атай, оқыт мені,  
Оқымасам, білем нені?[6, 93].

Мұнда баланың тікелей өтініші мен сұранысы берілген. Өзіндік ішкі ояну, талап бар. Мұндай бастама баланың еркін ойлай алатын тұлға ретінде қалыптасып келе жатқанын көрсетеді. Тайыр Жомартбаев баланың зеректігі мен ғылымға құштарлығын кейіпкер сөзі арқылы әсерлі бейнелейді:

Білсем, көпке пайдам тиер,  
Және жақсы болар саған.  
Ғылымға біз қойдық қадам,  
Бойға ұят – қалмақ надан [6, 93].

Бұл шумақтарда баланың бейнесі ұлттық намыс, жауапкершілік, қоғамдық пайдалы болуға ұмтылу идеясымен сомдалған. Бала тек өзі үшін емес, өзгеге, ата-анасына, қоғамға пайдасы тиетін азамат болғысы келеді. «Бойға ұят» тіркесі арқылы Т. Жомартбаев иман мен тәрбиені біліммен байланыстыра суреттейді.

Қарашығы көзімнің, нұры, балам,  
Сабаққа көңілді қой, болмай алаң.  
Сабаққа көңілді қой, оқы шырақ!  
Жалқау боп, өз құрбыңнан қалма жырақ [6, 94].

Ата образы – ақылгөй ұстаз, тәрбиеші, ата дәстүрін жалғаушы тұлға ретінде көрінеді. Оның насихаты – Алаш қайраткерлері ұсынған оқу мен еңбекке, тәртіп пен жауапкершілікке негізделген ұлттық тәрбие үлгісі. Әр жолда ақыл мен өнеге, үміт пен жауапкершілік үндестігі жатыр.

Өзіңнің адам болу қамыңды ойла,  
Қызмет қып, таппай-ақ қой маған тамақ [6, 94].

Бұл жолдарда тәрбиенің еркіндікке, дербестікке, намысқа негізделген философиясы бар. Ата ұлына бейбіт замандағы басты парыз – адам болу деп кеңес береді.

«Ата мен бала» өлеңі – Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы ұлттық тәрбие мен ғылымға ұмтылысты насихаттайтын дидактикалық туынды. Баланың ғылымға құштарлығы мен атаның қамқорлыққа негізделген ақылы Алаш кезеңіндегі ағартушылық ойдың көркем бейнесі ретінде ашылады. Шығармада диалогтық форма мен психологизм, жас пен кәрінің дүниетаным үндестігі, ғылым мен тәрбие бірлігі, ата-ана мен бала арасындағы жауапкершілік байланысы, Ахмет Байтұрсынұлы бастаған ағартушылық бағыттағы үлгілермен үндестік секілді тұстар көркемдік шеберлікпен өрілген. Аталмыш өлең Алаштың «Өнер-білім – өрге сүйер» идеясын балалар әдебиеті арқылы жеткізудің озық үлгісі.

Тайыр Жомартбаев – қазақ балалар әдебиетінің бастауында тұрған, ағартушылық бағыттағы поэзияны ұлттық тәлім-тәрбие арнасында дамытқан қаламгер. Оның «Жалқау бала» мен «Ата мен бала» өлеңдері – ХХ ғасыр басындағы Алаш зиялылары ұстанған тәрбие мен білім жүйесінің көркем көрінісі. «Жалқау бала» өлеңі арқылы автор жағымсыз мінез-құлықты әшкерелеу арқылы еңбекке, тәртіпке шақырса, «Ата мен бала» диалогы арқылы ұрпақ сабақтастығын, білімге ұмтылыс пен ұлттық сананы ояту идеяларын ұсынады. Бұл өлеңдерде бала бейнесі тек кейіпкер ретінде емес, ұлт болашағы ретінде сомдалады.

Сонымен қатар, шығармаларда ата-ананың, қоғамның бала тәрбиесіндегі рөлі, ғылым мен өнердің маңыздылығы, адам болу философиясы терең көркемдікпен өрілген. Тайыр Жомартбаев өлеңдерінде көрініс тапқан білім мен тәрбиенің тұтастығы, ұлттық құндылық пен ағартушылық миссиясы Алаш кезеңіндегі білім беру жүйесінің басты қағидаттарымен үйлеседі.

Осылайша, Тайыр Жомартбаевтың балалар әдебиетіндегі шығармашылығы – қазақ әдебиеті мен педагогикасының тоғысқан биік мұраты. Оның поэзиясы тек көркемдік емес, ұлттық идеология мен тәрбие құралдарының бірі ретінде де бағалануы тиіс.

#### **Пайдаланылған әдебиеттер:**

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992.
2. Жомартбаев, Т. Балаларға насихат. Жалқау бала. [Т. Жомартбаевтың 1912 жылы Семейде Ярдам баспасынан шыққан "Балаларға жеміс" атты өлең- жырларынан алынған]
3. Байтұрсынұлы А. Алты томдық шығармалар жинағы. – Алматы: «Ел-шежіре», – 2013. Т. I: –384 б.
4. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы, 1982.
5. Горький М. Әдебиет туралы. – Алматы, 1954.
6. Жомартбаев Т. [Өлеңдер] Жиырмамыншы ғасыр басындағы әдебиет: хрестоматия. - Алматы : Білім, 1994. - Б. 93-94.